

СТАНОВИЩЕ

по конкурса за доцент по специалност **3.2. ПСИХОЛОГИЯ (ПСИХОЛОГИЯ НА РАЗВИТИЕТО В ДЕТСКА И ЮНОШЕСКА ВЪЗРАСТ,)**, обявен в ДВ бр. 24 от 17.03.2023 г. за нуждите на катедрата по Обща, експериментална, равитийна и здравна психология, Философски факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“

Документи за участие в конкурса е подал един единствен кандидат – гл.ас. д-р Светлина Колева. Тя е представила 11 научни публикации, от които 8 са в съавторство с Пламен Калчев и 3 са самостоятелни. Публикациите с Пламен Калчев са: 2 монографии „Садистични наклонности в юношеска възраст. Част 1. Скали за оценка“ София 2020, Издателство „Изток-Запад“ и „Садистични наклонности в юношеска възраст. Част 2. Личностни детерминанти“, София 2021, Издателство „Изток-Запад“ и 6 студии, публикувани в Годишника на Софийския университет, Философски факултет. Самостоятелните публикации на д-р Светлина Колева са монографията „Триархичен модел на психопатни личностни черти в юношеска възраст“, София 2019, издателство Изток-Запад, 260 стр.; глава 25 от колективната монография на английски език „TRAUMA, TRUST AND MEMORY. Social Trauma and Reconciliation in Psychoanalysis, Psychotherapy and Cultural Memory. (First published 2018 by Routledge 2 Park Square, Milton Park, Abingdon, Oxon OX14 4RN and by Routledge 52 Vanderbilt Avenue, New York, NY 10017) и научният доклад „Българска адаптация на тъмната триада – кратка версия“, публикуван в „Сборник научни доклади на 8 Национален конгрес по психология“ София, 2017. Стр. 207-223. Самостоятелната монография на д-р Светлина Колева „Триархичен модел на психопатни личностни черти в юношеска възраст“ може да се приеме като хабилитационен труд. Затова по-нататък ще я разгледам по-подробно.

Целта на монографията според авторката е „да разгледа една от съвременните теории за същността на психопатията и по-конкретно да провери релевантността на теоретичния обяснителен модел, предложен от К.Патрик, Д.Фаулс и Р.Крюгер. Постулираният от тях Триархичен модел представя психопатията като изграждаща се от три фенотипни конструкта – *невъздържаност*, *дързост* и *бруталност*, и има амбицията да обхване както класическите постановки, така и съвременните изследвания в областта. Според авторите Триархичният модел предоставя добри обяснителни

възможности за разнообразните изяви на психопатните личности: импулсивно и антисоциално поведение, съществен дефицит в способността за емпатия, проявяващ се в експлоатиращо поведение, без поява на чувство за вина и угризения, съчетани понякога с убеждение в собственото превъзходство над околните и стремеж за доминиране в социалните взаимоотношения, и емоционална устойчивост. Познавайки се на класическия труд на Х. Клекли(1976), К. Патрик и съавтори (Patrick et al. 2009) смятат, че с помощта на Триархичния модел и операционализирания на негова основа самооценъчен въпросник *Триархична мярка за психопатия (Triarchic Psychopathy Measure, TriPM, Patrick, 2010b)* може да се оцени и задълбочи разбирането както на психопатната личност, която функционира по сравнително адаптивен, но все пак увреждащ околните начин, така и на криминално проявените психопати. За оценката на модела е много важно да се проверят взаимовръзките и каузалните отношения на заложените в него конструкти с доказаните в литературата връзки между психопатията и други личностни черти, нагласи и видове поведение.” Давам подробен цитат от Увода, защото в него са заложените основни идеи за изследвания, които авторката е направила и описала подробно в книгата си в следващите глави. Ще си позволя още един по-дълъг цитат от увода, след което ще премина към представянето на резултатите от изследванията на авторката по проблемите на психопатните личности. „Първа глава представя кратък преглед на характеристиките на психопатната личност. Разгледани са както историческите, така и съвременните концепции и е обърнато внимание на теоретичните възгледи за различията между първичната и вторичната психопатия. Дискусионният въпрос в научните среди за структурата на психопатията: дали става дума за единен конструкт или за комбинация от няколко относително независими дименсии е разгледан като преход към представянето на Триархичния модел на психопатията (същността на заложените конструкти *невъздържаност, дързост и бруталност*, както и развитийните пътеки за тяхното формиране). Следващите глави (от втора до седма) са посветени на изследвателската работа. Представя се изготвената българска адаптация за юношеска възраст на *Триархична мярка за психопатия (Triarchic Psychopathy Measure, TriPM, Patrick, 2010b)* с извадка от 1061 изследвани лица на възраст от 13 до 18 години. Факторната структура е оценена с две независими извадки чрез експлораторен и конфърматорен факторен анализ (глава 2.). Като второстепенна, но свързана задача е възприето адаптирането на още един самооценъчен въпросник за юношеска възраст: *Тъмната триада – кратка версия (Short Dark Triad, SD3, Jones &*

Paulhus, 2014), който измерва личностните черти *Макиавелизъм, нарцисизъм, психопатия*. Резултатите и анализът на факторната му структура са представени в трета глава. Вътрешната съгласуваност и тест–ретест надеждността и на двете скали са проверени и описани в четвърта глава, а връзките между тях са оценени чрез корелационни анализи и структурни модели (глава 5.). В шеста глава са описани резултатите от проверката на валидността на TriPM и SD3 в съпоставка с релевантни за оценката на психопатията конструи чрез оценка на корелационни и регресионни анализи, и структурни модели. Изследвани са връзките с друг популярен инструмент за оценка на психопатни личностни черти, който е специално разработен за юношеска възраст: *Юношески въпросник за психопатни черти* (YPI; Andershed et al., 2002; българска адаптация: Калчев, 2016), както и с други важни конструи като коравосърдечност и неемоционалност, нарцисизъм, екстернализирани проблеми, морална неангажираност и садистични наклонности. Извършена е и начална апробация на Скалата за садистични наклонности (Varieties of sadistic tendencies, VAST, Paulhus & Jones, 2015).”

Д-р Светлина Колева е планирала и провела близо 10 експериментални изследвания, в които е проверявала различни концепции за психопатията. Получените резултати са анализирани чрез два вида факторни анализи – конформаторен факторен анализ и експлораторен факторен анализ. Тя е интерпретирала получените фактори по най-адекватен начин, така че проверката на очакваните структури на изследваните конструи е убедителна и съответства на очакванията. Освен с методите на двата вида факторни анализи данните са обранотвани и с корелационен и регресионен анализ, като получените корелации са интерпретирани в рамките на използваните модели на психопатия. За да изследва дали влиянето на някои фактори като пол, възраст, клас и др. върху зависими променливи е статистически съществено, д-р Колева е използвала и методите на дисперсионния анализ, като експерименталните резултати са представени във факторни матрици, подготвени за еднофакторен или двуфакторен дисперсионен анализ. Всички тези данни са получени в добре планирани изследвания и са анализирани с най-подходящите статистически методи. Описаните в монографията изследвания и анализа на резултатите от тях са изпълнени на високо професионално равнище. Д-р Светлина Колева не само владее съответните методи, но и умело интерпретира резултатите, получени с различни статистически методи.

В заключение мога да кажа, че д-р Светлина Колева е изграден учен и професионален изследовател, който владее до съвършенство научно-изследователската методология и я прилага за адекватното решаване на задачи, изведени от различни теоретични модели. Предлагам на членовете на Научното жури да гласуват да се даде академичната длъжност ДОЦЕНТ на гл.ас. д-р Светлина Колева.

София, 12.08.2023 г.

Написал Становището:

/проф. д-р Енчо Герганов/